

HÓDOLAT ÉS FELAJÁNLÁS A SZENT JOBB LÁTOGATÁSA EGERBEN 1938-BAN

Bartók Béla

„*Ha Székfü Gyula neobarokk társadalmára tiszta példát keresnénk, – írta Szabó Zoltán szociográfus 1938-ban – nem utolsó sorban kellene Egerre mutatnunk. A barokk kor elmúlt, de íme a korszerűtlen szelleme ma is él Egerben. A lényeg elveszett, de a forma megmaradt, a tekintély megcsappant, de a hajlongást őrzik.*”¹ A szerző ítélete nagy felháborodást váltott ki Egerben, de akár annak az évnek az ünnepeit nézzük, akár más korabeli egri rendezvényekről olvasunk, letagadhatatlan, hogy a múlt folyamatosan ott kísértett a régi házak között.

Ez a dolgozat azt szeretné bemutatni egy konkrét esemény – a Szent Jobb² 1938-as egri látogatása – kapcsán, hogy milyen szerepe volt egy kisváros életében egy tipikusan vallási köntösbe öltöztetett politikai kultusznak. Ehhez az elemzéshez – egyéb korabeli források híján – az *Eger* című vármegyei napilap korabeli példányait kellett megvizsgálni, amely ugyan a helyi kereszténynemzeti vezető réteg érdekeit képviselte, de az utókor számára szigorú forráskritikával mégis fontos információkkal és tanulságokkal szolgál. A kutatás időhatárait 1938. május 30. és augusztus 20. közé helyeztük, mert ekkor zajlottak a Szent István-év legfontosabb rendezvényei országosan és Egerben is. Gergely Jenő történész egy régebbi, rövid írásában már összefoglalta a Szent Jobb „országlátásának” történetét,³ de csak akkor érthetjük meg ennek az eseménysorozatnak a jelentőségét, ha részletesen megvizsgáljuk, hogyan élték meg az egyes városokban az ereklje látogatását az ott lakók. Erről eddig – tudomásunk szerint – csak Szegeden készült egy rövid összefoglaló.⁴

Az ereklje körútja során különböző eredetű ceremóniák keveredtek össze. A fő tényező a neobarokk társadalomhoz illő látványos, nagyszabású egyházi események voltak, de bárhol megfigyelhető volt az állami részvétel is, ami katonai

¹ Szabó Zoltán: *Cifra nyomorúság*, Bp., 1938, 251.

² A Szent Jobb kalandos történetéből ezúttal csak annyi tartozik a tárgyhoz, hogy az 1900-as évek elejétől 1944-ig a budavári palota Zsigmond-kápolnájában őrizték, 1938-ban körbehordozták az országban, a 2. világháború idején a koronázási ékszerekkel Salzburgba vitték, és 1945-ben amerikai katonák hozták haza.

³ Gergely Jenő: Ötven esztendővel ezelőtt történt, a Szent Jobb országlátása 1938-ban, *História*, 1988/4

⁴ Giczi Zsolt: „Bizalommal emeljük szívünket Hozzád, Te jóságos szent.”, A Szent Jobb látogatása Szegeden 1938-ban, *Szeged*, 1992/7, 9.

tiszteletadásból és egy nemesi – polgári köszöntésből állt. Az ünnepségek harmadik összetevője ezekkel ellentétben a szélesebb tömegek igényeit elégítette ki. Feltűntek a népi – paraszti vallásosság jellegzetességei is a körmenetekben, de ennél sokkal modernebb sajátosság volt az 1930-as évek politikai tömegmozgalmainak rituáléját utánzó elemek használata.⁵ Ebből a tételből kiindulva leginkább az érdekelt bennünket, hogy mennyire érintette meg ezt az észak-magyarországi kisvárost a korabeli politikai mozgalmak politikai rituáléja. A körmenetek ugyanis mindenkor ötvözték az egyházi, az állami és a népi rituálék jellemzőit, amelyek segítségével minél nagyobb tömegre tudtak hatást gyakorolni.

A rituálé a „rítusra vonatkozó” jelentésű latin *ritualis* kifejezésből származik, amely előírt szabályok alapján játszódik le és fontos szimbolikus tartalommal rendelkező ünnepélyes vagy ünnepi cselekvést jelent. Ez gyakran pontos szófordulatokból és meghatározott gesztusokból áll, és vallásos vagy világi tevékenység lehet, mint pl. istentisztelet, köszöntés, temetés, felvételi ünnepség stb. Egy rituáléból vagy rituális cselekvésekből álló meghatározott szertartás vagy rend rítusként is kifejezhető. A rituálét gyakran a vallási értelemben magyarázzák és a vallásszociológia azt bizonyítja, hogy a rituálé elősegíti a vallási csoportok összetartozását.

A rituálé a politikában is jelentős szerepet játszik, és különösen a 20. századi totalitárius diktatúrákban terjedt el széles körben, pl. a május 1-jei moszkvai parádékon, az olasz fasiszták római köszöntésével vagy a nácik november 9-i zászlóavatásán. Murray Edelman (1919–2001) amerikai politológus azon az állásponton volt, hogy még a modern demokráciáknak is szükségük van rituálékra propagandisztikus célokból. A tekintélyelvű politikai rendszerekben vagy diktatúrákban ma is mindenhol ki lehet mutatni a sajátos politikai retorikát, a vezérkultuszt, a tömegdemonstrációkat és a rituálékat. Az NSDAP választási győzelme és a nácik 1933-as hatalomra kerülése után a német nemzeti mozgalom a „szimbolikus kommunikáció” segítségével fontos állomáshoz érkezett. A politikai rituálé által meghatározott eszközök megteremtették a politikai kultusz pszeudovallásos formáját és a nemzeti szocializmus a politikai tömegkultusz egyik részletesen kimunkált formája lett. Ennek a kultusznak érzelmeket kellett keltenie, és az értelmet el kellett tompítania. A tüntetések, fáklyás felvonulások, zászlóavatások, félkatonai szervezetek díszszemléi és egyéb hazafias ünnepségek segítségével valamint az ifjúsági szervezetek révén, de még az iskolai tantárgyak megváltoztatásával is, melyeket a náci párt messzemenően kiaknázott, kielégítették a nép identitásvágyát és szociális közösség iránt felkeltett igényét, és ezeket politikai célból eszközként használták. „*A modern nacionalizmus kihívása, az állam, az egyház és a társadalom viszonyának megváltozása a tizenkilencedik század vége óta arra kényszerítette a nagy egyházakat, hogy újraformálgassák a vallási, konfesszionális identitás és a nemzet mint elgondolt társa-*

⁵ Gergely i.m. 13.

dalmi rend viszonyát. E párhuzamosan zajló folyamatok a vallás nacionalizálásához valamint a nemzet szakralizálásához vezettek.”⁶ – írja a téma egyik külföldön élő magyar származású kutatója.

„Ezer éve hitet tettünk”

*„Az a kötelességünk, hogy a régi alkotmányos alapokon újból felépítsük Szent István országát, úgy amint azt már őseink nem egyszer újból építeni voltak kénytelenek, amikor világkatasztrófák romba döntötték ezt az országot.”*⁷ – írta az Eger vezércikke 1938 közepén, amikor beszámolt arról a tervről, hogy a magyar országgyűlés augusztus 20-án Székesfehérvárott akarja törvénybe iktatni első királyunk emlékét. A hír azt bizonyította, hogy a Heves vármegyei politikai elit orgánuma ismét hitet tett a szentistváni állameszme mellett, mert arra buzdította az olvasókat, hogy hálás szívvel és imádságos lélekkel gondoljanak majd államalapító uralkodónkra. Komoly nemzeti identitásválság jele lehetett, hogy a magyar államiság megalapozójának szellemét kellett megidézni, mert egy eszme akkor tér vissza a gyökereihez, ha nem egységes, viták gyengítik és bázisa is csökkenni kezd.

A Szent István Emlékév első eseménye az 1938. május 30-án Budapesten rendezett ünnepi szentmise és Szent Jobb-körmenet volt. A katolikus egyházban e napon van a Szent Jobb megtalálásának ünnepe, mert 1084-ben ezen a napon fedezték fel egy bihari községben az eltűnt kézereklyét. A Szent Jobbot a körmenet után a Kúria épületébe vitték, majd a Parlament főbejáratával szemben lévő oltáron helyezték el. *Eugenio Pacelli* bíboros, pápai legátus mutatta be a szentmisét, amelyen a magyar közjogi méltóságok is részt vettek Horthy Miklós és Imrédy Béla vezetésével. Nyilvánvaló volt az ünnepség politikai jellege, hiszen nemcsak a törvényhozás épületével szembeni emelvény, de a későbbi könyörgés helyszíne, a Hősök tere is a nemzeti múlt mélyen tisztelt helyei voltak, valamint a protestáns kormányzó és a katolikus miniszterelnök megjelenése is ilyen súlyt adott a rendezvénynek. Az ereklyét később hosszú körmenetben a Hősök térére vitték.

A budapesti Szent Jobb-körmenet után kezdődött az „országlátás” előkészítése előbb lelki-szellemi vonalon, majd pedig a gyakorlati teendők síkján. Elgondolkodtató párhuzamot fedezhetünk fel az államalapító uralkodó és az akkori kormányzó között, ha a következő sorokat olvassuk: *„Benne a nemzetet megtérítő apostolt, a példa nélkül álló államférfiút és a kiváló hadvezért ünnepeljük, aki Istentől sugalmazott bölcsességével, emberek fölé magasodó erényeivel, szellemének, de ha kellett karjának erejével is új utat nyitott népe és a magyar történe-*

⁶ Árpád v. Klimó: A nemzet Szent Jobbja, A nemzeti-vallási kultuszok funkcióiról, *Replika*, 1998/9, 45.

⁷ *Eger*, 1938. május 31. 1.

lem számára.”⁸ Ha túl merésznék tartjuk az összehasonlítást, gondoljunk a Horthy református hitét jellemző küldetéstudatra, és eszerint az államfő méltó utódja lehet Szent Istvánnak. A dolgozat célja nem ennek a taglalása, de a későbbiekben is olvashatjuk, hogy az *Eger* írásai alapján észrevehető, hogyan épült be a Szent István-kultuszba a Horthy Miklós iránti tisztelet. Egyes történészek is úgy vélekednek, hogy éppen 1938-ban volt a kormányzó népszerűsége csúcspontján. A Szent Jobb ilyen szövegösszefüggésben azt az erőskezdő államfőt idézi fel, akire a magyar nemzetnek mindig is szüksége volt. Az egriek számára az impozáns fővárosi ünnepség azt sugallta, hogy „... a magyar nemzet tömegei továbbra is a Szent István királyunk Jobbjának irányítása után haladnak. Ez az az út, amely a nemzetet átsegíti a legnehezebb napokon, amelyen, ha a magyar nemzet áthalad, bölcsességének, mérsékletének és nemzeti erőnyeinek birtokában el fog jutni a szentistváni gondolat valóságához, ahhoz a birodalmi egységhez, amelyben, ha nem is egy templomban imádjuk Istenünket, de mindannyian ugyanarra az Istenre gondolunk és hozzá folyamodunk segítségért.”⁹ Elég hamar nyilvánossá váltak a Szent István Emlékév programjai, az esztergomi, a székesfehérvári és az augusztus 20-i ünnepség valamint azt is kihirdették, hogy országos körútra indul az Aranyvonat¹⁰ a Szent Jobbkal. Május 31-én az ereklyét hajóval Esztergomba szállították az ősi palotába, majd visszafelé Vácut is útba ejtette.

1938. június első napjaiban tartották Budapesten azt a megbeszélést, amelyen az érintett városok és megyék vezetői – többek között *Hedry Lőrinc* Heves vármegyei főispán, *Okolicsányi Imre*¹¹ alispán és *Braun Károly*¹² egri polgármester – megismerhették az Aranyvonat részletes útvonalát. Azzal a hírrel tértek vissza Egerbe, hogy a Szent Jobb július 4-én, hétfőn este 6-kor érkezik a városba, itt tölti az éjszakát, és másnap reggel viszik tovább Gyöngyösre.¹³ Első pillantásra furcsának tűnhet, hogy az ereklye hétköznapi érkezett, de ha a kibocsátott programot megnézzük, kevés kivételtől eltekintve mindig vasárnap és hétfőn járta az országot.¹⁴ Az egyházi és polgári ünnepség megrendezésére azonnal megkez-

⁸ *Eger*, 1938. június 2. 1.

⁹ Uo.

¹⁰ Az Aranyvonat a Szent Jobbot országjáró útján szállító vonat volt, amely egy mozdonyból és négy személyszállító kocsiból állt. Az ereklyét szállító kocsit kívülről a magyar szentek képei, négy imádkozó angyal és a Szent Korona makettje díszítették, belül három részre osztották és középen egy emelvényen állt az ereklyetartó, valamint háromrészes eltolható üvegajtóval zárták le. In *Magyar Katolikus Lexikon*, Bp., 1993, I. 385.

¹¹ Okolicsányi Imre (1884–1943) köztisztviselő, iskoláit Egerben végezte, 1907-ben lépett a Heves vármegye szolgálatába, később a hatvani járás főszolgabírája, 1920–1942 között volt alispán.

¹² Braun Károly (1867–1958) Egerben született, ahol középiskolába és a jogakadémiára járt, 1898-ban lett ott törvényszéki joggyakornok, később tanácsnok, vármegyei főjegyző. 1922-ben még alulmaradt a polgármester választáson, de 1935–1940 között ő töltötte be ezt a tisztséget. In *Kiss Péter*: Hatszáznégyen Eger múltjából 1944-ig, Eger, 2007, 44.

¹³ *Eger*, 1938. június 5. 1.

¹⁴ *Gergely Jenő*: Eucharisztikus Kongresszus Budapesten /1938, Bp., 1988, 149.

dődtek az előkészületek, ami azt jelentette, hogy a városházán egy rendezőbizottság alakult befolyásos személyek részvételével. Elnöke Braun Károly volt, az egyház részéről *Frindt Jenő*¹⁵ kanonok és *Novák Sándor*¹⁶ apát, plébános, a város részéről *Kakuk Jenő* számvevőségi főtanácsos és *Pap István* aljegyző vett részt a munkájában.¹⁷

A bizottság elég hamar elkészítette első programtervét, mert nem akart elmaradni a hódolat külső kifejezésében a többi város mögött, és Egert vezetői méltán tartották ősi katolikus városnak. Az is felmerült az első napokban, hogy Szent István ősi templomának romjai tövében, vagyis a várban fogadják az ereklyét, ami azt jelenti, hogy sokan úgy gondolták, hogy az egri várban lévő nagyméretű székesegyház alapjait maga az államalapító király vetette meg, ahogy az egri egyházmegye alapítása is neki volt köszönhető. Az akkori gondolkodásnak megfelelően azonban elsősorban nem az esemény anyagi, pénzügyi oldaláról akartak előbb tájékoztatást adni, hanem a társadalmi vonatkozásait domborították ki, mert szerették volna minél nagyobb számban Egerbe hívni a környező falvak lakosságát. Azt, hogy kik fogják kíséni az ereklyét, már az országos rendezőbizottság meghatározta, mert *Mészáros János*¹⁸ érseki helytartó és titkára mellett az Actio Catholica egyházi és polgári vezetőit, valamint 6-7 magas rangú személyt vártak, akiknek a kilétéről később nem esett szó. A tudósítás szerint az ereklye tényleges őrzését 16 fő alabárdos vitéz látta el, az ereklyetartó szekrényt pedig 4 ferences szerzetes vitte a vállán. A Szent Jobb üdvözlése után a belvárosba történő bevonulásnak az országos Szent István-napi körmenethez hasonlóan kellett zajlania. A relikviát a Főszékesegyház és a Líceum közötti alsó téren akarták elhelyezni, ahol Mészáros szertartása után hangzik el a felajánlási ima, majd a Szent Jobbot a Bazilika főhajójában teszik közszemlére, ahol a koronaörök és az egri egyesületek tagjai állnak díszőrséget, a közönség pedig éjfélig tiszteleghet előtte. Július 5-én reggel folytatódik a nép hódoló felvonulása, és a szentmise után díszkocsin szállítják a pályaudvarra díszfogatos előkelők kíséretében, majd a búcsúztatás után 10 órakor indul tovább az Aranyvonat.¹⁹

A rendezőbizottság több kéréssel is fordult az egri polgárokhoz, amelyekkel az ünnep pompáját akarták emelni. „A körmenet méltósága megkívánja, hogy az ünnepi menetben csak zárt, tökéletesen fegyelmezett alakulatok vegyenek részt s a rendezetlen tömegben felvonuló közönség a körmenet méltóságát ne veszélyeztesse. Éppen ezért a menetben csak a zárt csoportú, formaruhás, egységes

¹⁵ Frindt Jenő kanonok született 1895-ben, pappá szentelték 1918-ban, *Schematismus Cleri Archidieocesis Agriensis*, (továbbiakban: Schematismus) Eger, 1939, 201.

¹⁶ Novák Sándor apát, kanonok, született 1901-ben, pappá szentelték 1924-ben *Schematismus* 204.

¹⁷ Eger, 1938. július 7. 2.

¹⁸ Mészáros János (1873–1947) kanonok, 1895-ben szentelték pappá, 1916-tól udvari és várplébános, a Szent Jobb őre, 1919–40 között a Budapesti Érseki Helynökség vezetője, 1941–46 között az esztergomi szeminárium rektora, *Magyar Katolikus Lexikon*, Bp., 2003, VIII. 1004.

¹⁹ Eger, 1938. június 12. 1.

vezetés alatt álló alakulatok vehetnek részt. A nagyközönség a kordonvonalon kívül, a bevonulás útvonalának útvonalán helyezkedik el.”²⁰ A szövegben található és a fegyelemre, zárt rendre, egyenruhára utaló szavak és az „alakulatok” kifejezés nagyon katonás asszociációkat kelthet az olvasóban, de ez az 1930-as évek katonai parádéi, politikai demonstrációi és egyes pártok utcai erőfitogtatásai után talán természetesnek tűnik. Ezzel szemben a fegyelmezetlen, rendezetlenül vonuló köznépet szigorúan el akarták különíteni kordonnal az ereklétől. Ez a gondolkodás jellemző a korra, mert az elit és a tömeg szembeállítása rejlik mögötte, és azt sugallja, hogy a magyar nemzet társadalmi értelemben nem volt egységes, mert minden hangzatos szólam ellenére nemcsak politikailag volt megosztott a magyarság, hanem igen éles volt a határ a gazdagok és a szegények között.

Az egri szervezők arra kérték a társadalmi egyesületeket, testületeket (vagyis korporációkat), hogy az idegenforgalmi hivatalban jelentsék be, hány fővel vesznek részt a körmenetben. Az útvonal mentén lakóktól a házak fellobogózását és az erkélyekre szőnyegek kirakását kérték, és felhívták a társadalmi egyesületeket arra, hogy a díszőrségben résztvevők számát is mihamarabb jelentsék be.

„Öröme gyúl sápadt arcunk”

Június 12-én az egervárosi római katolikus egyházközség is közgyűlést tartott Novák Sándor plébános vezetésével a ferences rendház fehértermében. A plébános előbb az Eucharisztikus Kongresszus vallási és nemzeti jelentőségét méltatta kiemelve, hogy a világ népei megismerhették a „magyar igazságot”, vagyis a revizionizmust, majd rátért a Szent István – jubileumra. Ő a következőképpen indokolta meg a Szent Jobb fogadásának pompáját: „... nekünk, akik Szent István állambölcsességét közvetlenül érezzük, akik a nagy király alkotó munkájának emlékét őrizzük a király személyes felügyelete alatt épített templom rég elomlott falaiban – nekünk különös lelki méltósággal és hódolattal kell készülnünk a nagy király július 4-én Egerbe érkező szent jobbjának fogadására. Kérő szóval fordulok mindenkihez, – mondotta – mindent kövessenek el, hogy a város népe egész teljességében megmozduljon Eger nagy ünnepén, a Szent Jobb fogadására.”²¹ A beszéd arra utalhatott, hogy Eger népének az elsők között alapított egyházmegyét és a hagyomány szerint az István által is meglátogatott első templomot kell megköszönni. Az egri néphagyomány ugyanis még ma is úgy tartja, hogy a *Királyszéke* nevű dombon állt Szent István trónja, amikor Egerbe jött, bíraskodni, és onnan szemlélte a várhegyen épülő kőtemplom építését. A plébános ezután ismertette a programot, amelyben ekkor történt az első változtatás.

²⁰ Uo.

²¹ Eger, 1938. június 14. 1.

Négy nappal korábban még úgy tervezték, hogy 5-én reggel fél 8-tól lehet majd tisztelni az ereklje előtt és fél 9-kor lesz az ünnepi szentmise, az egyháztanács ülésén azonban úgy módosították ezt az időpontot – valószínűleg a minél nagyobb érdeklődés felkeltése céljából – hogy 5-én már 6-kor kinyitják a Főszékesegyházat, és 8-kor kezdődik az istentisztelet, tehát 1 óra helyett 2 órán keresztül lehet hódolni. A hódolat a keresztény vallásban az Isten szolgálatával kapcsolatos dolgokban a készséges önátadást jelenti, amelynek racionális kiindulópontja a tisztelet és szeretet. Ezeket a jellemzőket ebben a deszakralizált korszakban Szent Istvánra vonatkoztathatjuk, és mivel első uralkodónk a magyar államot testesítette meg, a nép hódolata tulajdonképpen azt jelentette, hogy a zárandokok az államot tisztelik, és annak engedelmeskednek.

Amikor a Szent István Év részletes programja nyilvánossá vált, kitűnt, hogy mennyire politikai jellegű lesz a rendezvénysorozat, mert minden egyes esemény a magyar állam fennállását hirdette. Az emlékezés pedig – ahogy Egerben is hangsúlyozták – az egész „kultúrvilágnak” szólt. Így tudatosította ezt a megyei lap: *„Kell, hogy mindenütt meglássák, értékeljék Szent István emlékének és ünnepelésén azokat az erőket, amelyeket a magyarság jelent a Duna medencéjében, s rá kell eszmélniük arra, hogy a magyarság erejének, államalkotó tehetségének szabad kifejtése nélkül nem volt rend Közép-Európában, és nem lesz mindaddig, amíg a mesterséges akadályokat le nem rombolják a magyarság előtt, hogy nemzeti hivatását teljesíthesse.”*²² Ez a nemzeti hivatás pedig akkor nem lehetett más mint a Kárpát-medencei népek összefogása a történelmi Magyarország segítségével. Vagyis a nagyhatalmaknak meg kellett mutatni az ünnepségeken, hogy a magyar nemzet – vagy sokkal inkább a magyar állam – képes lenne ismét ellátni ezt a feladatot.

A következő két héten folytatódott a lázas készülődés Egerben, és ennek volt a következő bizonyítéka *Szmrecsányi Lajos*²³ érsek pásztorlevele, amelyben a Szent Jobb érkezésére és tiszteletére hívta fel híveinek figyelmét. A főpásztor utalt arra, hogy már eddig is nagy tömegek rótták le tiszteletüket az ereklje előtt, és, még ha nem állt meg a szerelvény, akkor is emberek ezrei térdeltek le az Aranyvonat mellett, és buzgó énekléssel és imával köszöntötték. Az érsek közölte, hogy július 3-án érkezik meg a vonat egyházmegyéje területére Szajolnál és 5-én hagyja el. Egyrészt azt kérte, hogy ne csak arról a településről jöjjenek zárandokok, ahol a vonat áthalad, vagy megáll, hanem a környékbeli plébániákról is. Különösen fontosnak tartotta, hogy Nyíregyházán és Egerben, ahol egy-egy éjszakát is eltölt a relikvia, fényesebb és bensőségebb legyen a tisztelgés, ezért így fogalmazott: *„Különös súlyt helyezek arra, hogy méltó fogadására a közeli*

²² Eger, 1938. június 25. 1.

²³ Szmrecsányi Lajos (1851–1943) egri érsek, Egerben tanult, 1873-ban szentelték pappá, 1882-től szolgált az egri érseki udvarban, 1912-ben szentelték érsekké és főként nagy építkezéseiről lett híres. A püspöki kar egyik legkonzervatívabb tagja volt.

és távolabb fekvő községekből híveiket minél nagyobb számban körmenetben hozzák el T. Lelkészeim erre a két helyre.”²⁴ Az egri egyházmegye kapcsán kell kitérni arra a körülményre, hogy protestáns többségű városokban is eltöltött rövidebb-hosszabb időt a Szent Jobb, mert pl. június 27-én Szegedről Hódmezővásárhely, Kiskunfélegyháza, Kecskemét és Cegléd érintésével tért vissza Budapestre, július 3-án pedig Szolnokon, Békéscsabán, Gyulán keresztül érkezett Debrecenbe. A reformátusok egyébként tiltakoztak az István-tisztelet katolikus kisajátítása miatt, és különösen a Szent Jobb-kultusz volt idegen számukra, de sértődötten is kivették a részüket a király tiszteletéből.

Ekkor már a Magyar Államvasutak is kiadott egy olyan rendelkezést, amely a zárandokok utazásával volt kapcsolatos. Nyilvánvalóan az volt a célja, hogy segítse azt a nagy tömeget a nagyvárosokba csábítani, amelyet az érsek annyira várt. Eszerint a MÁV 50 százalékos utazási kedvezményt ígért a környékről Egerbe és a Gyöngyösre indulóknak, mert a mátraalji városban is megállt néhány órára a vonat. A vasút-igazgatóság kérte a plébániákat, hogy a zárandokok számát minél előbb jelentsék a szerelvények összeállítása céljából.²⁵ Az Aranyvonat menetrendjének megszerkesztése és a menetidő percre pontosan történő betartása egyébként a magyar vasúttársaság részéről igen nagy felkészülést, fegyelmet és összhangot követelt – amint majd később látni fogjuk – de a MÁV sikeresen oldotta meg a feladatot.

Június 26-án Tóth József²⁶ jogakadémiai tanár írt egy hosszabb vezércikket a megyei lapba, amelyben a legszembetűnőbb az a vágyakozás, amellyel az egész magyar társadalom vagy inkább a vezető réteg nevében a Szent Jobb látogatása elé tekint. Csodára vár, amely egységbe forrasztja a nemzetet, és amely a szerinte is válságban lévő nemzetet fel tudná rázni. Így írt: „*Talán soha olyan korszerű nem volt a szentistváni éleleteszmény s a szentistváni állameszme felhívása, mint e bizonytalan hónapokkal kísértő mában. Úgy érezzük, hogy talán soha így, soha ilyen esengő lélekkel nem tekintett a magyarság a Szent Jobb felé: hogy mutasson s irányt szabjon a mának elesettségében vergődő magyarság számára, amelynek sorait megszámlálhatatlan álpróféták bontják, tördelik s szaggatják szerte.*”²⁷ Az írás eléggé szemléletesen kifejezte a korabeli keresztény – nemzeti gondolkodású középosztály gondolkodását, amely a „tekintetes vármegye” székhelyén várta az Erős Kezet, hogy megtérítse a „tévelygőket”, és megintse a „modern pogányság” felé hajlókat, ami XI. Pius enciklikája óta a náciizmust jelentette. Utalt a szöveg arra is, hogy a szélsőbal is vonzást gyakorolt az értelmi-

²⁴ Eger, 1938. június 25. 1.

²⁵ Uo.

²⁶ Tóth József (1897–1980) jogakadémiai tanár, lapszerkesztő volt. A győri bencés gimnázium, a háborús katonai szolgálat és a pesti egyetem jogi karának elvégzése után Győrben dolgozott és 1930-ban kezdett tanítani Egerben. 1946-ban őt nevezték ki az egri katolikus egyetem jogi karának dékánjává, de 1949-ben a kar megszüntetésével nyugdíjazták. In Kiss Péter id.m. 257.

²⁷ Eger, 1938. június 26. 1.

ségre, mert mindkét szélsőséges politikai mozgalom megosztja a magyarság erejét a revízió megvalósítása idején.²⁸ Olvashatunk arról az útkeresésről is, amely a középosztály jellemzője volt ezekben az években, és amely az emberibb és „szociálisabb” világot akart megvalósítani, vagyis a dolgozók anyagi helyzetének javítását a keresztény vallás elvei szerint képelték el. Ez az egri keresztényszociális egyesületek, szervezetek gondjait fejezte ki, amelyek talán nem voltak elég erősek és biztosak dolgukban. A szerző nem felejtette ki, hogy a szétszórta magyarság összegyűjtéséhez is egyet akarásra és az egy célért való őszinte összefogásra van szükség, és talán azért festhette le ennyire drámaian a nemzet bajait, hogy annál jobban felnagyítsa Szent István szerepét, és táplálja a felfokozott várakozást.

Egyre többet lehetett megtudni a fogadtatás részleteiről és egyházi szereplőiről, amelyek között szerepelt a Liceum előtt *Kriston Endre*²⁹ püspök imája, a székesegyházban Mészáros János szertartása és annak ajtajából az érsek áldásosztása, melyet a hívek térden állva fogadnak majd és utána kezdődhet a hódolat. A társadalmi reprezentáció szempontjából fontos volt tudni, hogy az egyesületeknek zászlaik alatt kell felvonulniuk, az ünnepség részletes rendjét pedig plakátokon tudatják a lakossággal.³⁰ A szervezéshez tartozott hozzá, és a helyi diákokat érintette, hogy felhívták a középiskolai énekkarok tagjait, akik énekelni szeretnének a fogadási ünnepségen a vegyes karban, 27-én a Keresztény Iparoskörben vegyenek részt az első próbán.³¹

„Zászlódíszben téged várunk”

Június 26-án tartotta közgyűlését Eger város képviselőtestülete, amelyen a polgármester ünnepi felszólalásban emlékezett meg a jubileumi évről. Hangsúlyozta, hogy a város is örök hálával tartozik szent királyunknak, mert azzal, hogy püspöki székhellyé tette, jövőjét az egyházhoz kötötte, a nemzet és a kultúra egyik őrhelyének szemelte ki. Braun Károly ezt így fogalmazta meg: *„Eszünkbe juttatja tehát azt is, hogy nekünk, egrieknek fokozottabb kötelességünk Szent István szellemében élni és dolgozni, kötelességünk az ő eszméit rendíthetetlen meggyőződésünkkel tenni, terjeszteni és utódainknak ősi örökségül csorbíthatatlanul megőrizni és átadni.”*³² Vagyis azért kell az egrieknek különös tisztelettel

²⁸ A kormány „kétfrontos” harcát jelzik azok az 1938-as események, amelyek során megtiltották a tisztviselőknek a nyilas és a szociáldemokrata pártba való belépést, valamint börtönbüntetésre ítélték Szálasi Ferencet és Kis Zsigmondot.

²⁹ Kriston Endre (1877–1960) iskoláit Egerben végezte, 1899-ben szentelték pappá, 1900-tól szolgált Egerben, a Tanácsköztársaság idején letartóztatták, megkínózták, 1923-tól segédpüspök, 1945-ben ismét letartóztatták, és ismét bántalmazták.

³⁰ Uo. 2.

³¹ Uo. 4.

³² *Eger*, 1938. június 28. 1.

és hódolattal fogadni a Szent Jobbot, mert nagyon sokat köszönhet neki a város. Kérte a képviselőket és rajtuk keresztül a polgárokat, hogy fegyelmezetten és áhítatosan fogadják az ereklyét, az útjába eső házakat pedig díszítsék fel.

Történt még valami az ülésen, ami látszólag nem volt szoros kapcsolatban az ünnepi eseményekkel, de ha részletesen és többször elolvassuk a polgármester szavait, olyan érzésünk támad, mintha az első államfő a két világháború közötti államfőben öltött volna újra testet. Amikor azt javasolta, hogy 70. születésnapja alkalmából küldjön az egri közgyűlés köszöntő táviratot Horthy Miklósnak, olyan eseményekre utalt és olyan államférfiúi érdemeket sorolt fel, amelyeket máskor az első királyunkra szoktak alkalmazni. Pl. ugyanúgy a megsemmisülés-től mentette meg a nemzetet Horthy, mint István király, amikor szakított a pogánysággal és nyugat felé fordult. A kormányzó érdemei között pedig olyan királyi tulajdonságokat fedezünk fel, mint elhivatottság, hit, akaraterő, bölcsesség, előrelátás, vagyis ezek alapján a nemzet megmentőjének lehet nevezni, éppen ezért őt is olyan hála, rajongás és hódolat illet meg, mint az államalapítót. Amint a táviratban olvasható: *„A nemzet létét kellett megmenteni és Főméltóságod erős keze, rendíthetetlen hite és akarata új életre keltette népünket, megmentette és gyarapította azokat a nemzeti erőket, melyek az ország boldogulásához és jövőjének biztosításához szükségesek.”*³³ Természetes volt, hogy hálával és rajongással köszöntötte az egri városvezetés is a 18 éve „uralkodó” kormányzót, akinek királynak kijáró hódolattal teli jókívánságukat küldték. Ez után *Petro Kálmán*³⁴ országgyűlési képviselő a fertálmesterek³⁵ nevében azt javasolta, hogy az Érsekkert mögötti Csákó városrészt Szent István városnak nevezzék el, amelyet a képviselőtestület egyhangú határozattal elfogadott.

Ekkorra már kialakult az ünnepség rendje, amelyről egyre több apró, bár nem elhanyagolható részletet lehetett megtudni. A körmenetben résztvevő testületeknek délután 5 és fél 6 között kellett gyülekezniük a pályaudvar előtti téren és a rendezőbizottság írásban értesítette őket arról, hogy hol kell helyet foglalniuk. A szigorú fegyelmet szolgálta az is, hogy a hivatalos fogadáson csak belépőjeggyel, a körmenetben pedig csak részvételi jeggyel lehetett részt venni. A köznépnek viszont a Deák Ferenc út két oldalán a kordon mögül kellett végignéznie a bevonulást. A háromféle elrendezés a korszak társadalomszemléletére vallott, mert az előkelőségek (egyházi, katonai és polgári hatóságok vezetői) részesültek

³³ Uo.

³⁴ Petro Kálmán (1888–?) Miskolcon született, református vallású volt, az egri érseki jogakadémiát végezte, 1913-tól ügyvéd Egerben, a városi képviselőtestület és a vármegyei törvényhatósági bizottság tagja, 1919-ben letartóztatták, 1931-től Eger nemzetgyűlési képviselője, sokat tett az egri szegénygondozásért.

³⁵ A fertálmesterek az észak- és nyugat-magyarországi városokban tűzrendészeti és közbiztonsági feladatokkal megbízott képviselők voltak, akiket a városrészek tekintélyes lakosai közül választottak. A tisztség 1848-ban megszűnt, a 20. század elején már csak a városi polgári rang ki-fejezője volt valódi funkció nélkül.

a legtöbb kiváltságban, a középosztály (intézmények, egyesületek, korporációk) képviselői támogató funkciót játszottak az előbbieket mellett, a dolgozók pedig tőlük szigorúan elválasztva csak a külső szemlélő szerepét játszhatták, és csak előre meghatározott módon vehettek részt a társadalmi életben is. A tervek szerint a Líceummal szembeni téren volt az első szertartás, amely az egyesített énekkar énekével kezdődött, és a főispán köszöntője után Kriston püspök mondta a felajánlási imát, amelyet hangszórókon közvetítettek, és a népnek az előre kiosztott lapokról együtt kellett mondania a főpappal. A nagytemplomba bevitt ereklyét rövid ájtatosság után a rendezőség által irányított rendben nézhette meg a nagyközönség, ami azt jelentette, hogy csoportokban a főbejáraton léphettek be az érdeklődők, és a kupola alatt álló Szent Jobb mellett elvonulva, az oldalsó ajtón távozhattak. Előre lehetett tudni, hogy néhány másodpercnél hosszabb idő nem áll majd egy-egy ember rendelkezésére, hogy megszemlélje a féltett kincset. Másnap hajnalban ismét ki kellett nyílnia a kapuknak, hogy folytatódjék a hódolat, utána Kriston püspök mondott misét, és a munkanapra való tekintettel a hatóságok képviselőinek kíséretében kellett a pályaudvarra szállítani a relikviát. A rendezők azt kérték a nézőktől, hogy sötét ünnepi ruhába öltözzenek, a polgármester pedig azt, hogy a boltosok hétfőn délután 5-től és kedden 9–10 óra között zárjanak be, a lakók pedig hétfő délutántól kedd délig tegyenek ki zászlókat.³⁶

A MÁV is hamarosan nyilvánosságra hozta az Aranyvonal 24 órás Heves megyei tartózkodásának percre pontos menetrendjét. A Szent Jobb hetedik útja során július 4-én Miskolc felől lépte át a vármegye határát, rövid füzesabonyi várakozás után 17.59-kor érkezett Egerbe, és másnap 10.37-kor kellett tovább indulnia. Füzesabonyban ismét megállt egy kis időre, de Kál-Kápolnán, Ludason és Vámosgyörkön is töltött kb. negyedórát mielőtt Gyöngyösre érkezett, ahol 4 óránál valamivel többet időzött. Visszafelé ismét Vámosgyörkön várakozott, de Hatvanban már csak félórát tölthetett, ahonnan este 18.51-kor vitték Budapestre.³⁷ Eger testnevelési vezetője, aki tulajdonképpen a város leventeparancsnoka volt felhívással fordult a 16 és 21 év közötti leventékhez, hogy 3-án reggel gyülekezzenek az érsekkerti sportpályán oktatóikkal együtt az útvonal bejárása és a felállítás rendjének meghatározása céljából, mert a cserkészekkel együtt nekik kellett a bevonulás útvonalán rendfenntartási feladatokat elvégezni.³⁸

Július 3-án már az egész város a Szent Jobb érkezésének lázában égett, mert egymást követték a felhívások a városi lapban. A gazdasági testületek közül az *Egri Kereskedők Egyesülete* azt kérte a helyi kereskedőktől, hogy 4-én délután 5-kor zárjanak, másnap pedig tartsák magukat a polgármester kívánságához.³⁹

³⁶ Eger, 1938. június 28. 2.

³⁷ Eger, 1938. június 29. 2.

³⁸ Uo.

³⁹ Eger, 1938. július 3. 1.

Az *Egri Polgári Asztaltársaság* arra hívta fel tagjait, hogy 4-én gyülekezzenek a Keresztény Iparoskörben, ahonnan együtt fognak kivonulni az ereklýe fogadására.⁴⁰ A vallási egyesületek közül a *Fájdalmas Szűz Mária Oltáregyesület* hívta a tagokat a szerviták templomába, hogy közösen menjenek a fogadásra.⁴¹ A többi információnak azonban már inkább reklám jellege volt, mert a Széchenyi utcai *Horváth János* fényképész nemcsak különleges fotóanyagot kínált a körmenet esti fényképezéséhez, hanem hajlandó volt tanácsokat is adni az ünnepség megörökítéséhez.⁴² Az is konjunkturális hirdetés volt, hogy az *Egri Keresztény Sajtótársaság* meg lehetett vásárolni a Szent István-évre kibocsátott emléklapokat. Kulturális programajánlásnak tekinthető viszont az, hogy a 14. honvéd gyalogezred és a frontharcosok zenészei az egyesített énekkarral a Líceum tornyából *Huszthy Zoltán*⁴³ karmester vezényletével egyházi és nemzeti énekeket fognak előadni, amely este fél 10-kor kezdődik és az ünnepség áhítatát fogja fokozni.⁴⁴

Az izgalommal magyarázható, hogy az *Eger* még egy helyesbítést is kénytelen volt közzétenni, mert egy korábbi cikkében azt írta, hogy a Szent Jobb a pályaudvarról a várba megy, pedig valójában a városról volt szó.⁴⁵ Véleményünk szerint azonban nagyobb jelentősége volt annak az apró hírnék, amely arról szólt, hogy Egerben július 4-én országos állat- és kirakodóvásár lesz, 5-én pedig kirakodóvásárt tartanak. Akár véletlen egybeesésről, akár szándékos időzítésről volt szó a lehetőség nyílt a vásárra látogatók ezrei számára, hogy ne csak az áruk iránt érdeklődjenek, hanem a Szent Jobbot is lássák.⁴⁶

Még egyszer megjelent az ünnepség utolsó és legrészletesebb rendje, de eszmetörténeti szempontból nagyobb figyelmet érdemel Mészáros János hosszabb írása, amely azt taglalta, hogyan irányítja a Szent Jobb a nemzetet. A szerző előbb röviden és tömören áttekintette a relikvia történetét, aztán a körmenet természetfölötti jellegét hangsúlyozta. Szerinte ez nemcsak egyszerű emlékezés, hanem Szent István szellemének megidézése keresztény értelemben, amelynek során átélhetjük a pogányság, a nemzethalál veszedelmeit, de a kegyelem kiadását, az államalapítás csodáját is. A körmenet során megismerhetjük a vallás és az egyház szilárd és örök értékeit, amelyekre első uralkodónk építette hazánk jövőjét. Mészáros így aktualizálta a kultuszt: „*Mi megragadjuk ezt a kezet, s úgy*

⁴⁰ Uo.5.

⁴¹ Uo.

⁴² Uo.

⁴³ Huszthy Zoltán (1894 –?) a Zeneművészeti Főiskola elvégzése után került Egerbe, ahol az Egri Dalkör, az Egri Zeneegyesület, az Egri Polgári Dalkör, az Egri Ferences Szent Klára Vegyeskar karnagya volt. *Magyar Katolikus Lexikon*, V/145. Bp., 2000

⁴⁴ Uo.1.

⁴⁵ Uo.5.

⁴⁶ Uo.

*érezzük, hogy nem is ment el, nem is halt meg, hanem él, és itt van közöttünk. Velünk van szent keze által, és ma is tanít, vezet, kormányoz, harcol velünk országunk és szent hitünk ellenségei ellen. Ma is tanítja ifjúságunkat, táplálja szegényeinket és szent koronájának diadémjával ma is összekapcsolja, egybeköti a magyarok országát, a magyar földet, királyát és népét.*⁴⁷ Az értekezés ez által esszenciáját adta a korabeli Szent István-kultusznak, mert belekapaszkodott a nagy király emlékébe, és az ifjúság tanításában, a szegények gondozásában és a magyarság egyesítésében látta legfőbb örökségét, amelyet követni kell.

„Hitet teszünk újra néked”

A Szent Jobbot szállító Aranyvonatot minden Heves megyei vasútállomáson ünnepélyesen fogadták, mert a környező falvak népe papjai vezetésével kivonult, és leventék, zenekarok, énekarok, magyar ruhás lányok és frontharcosok⁴⁸ álltak sorfalat. A zárándokok a „*Hol vagy István király?*” és a „*Boldogasszony Anyánk*” kezdetű énekeket énekelték, a vonat várakozása idején felajánló imát mondtak papjaik segítségével, amikor pedig elindult, mindenhol felhangzott a Himnusz.⁴⁹

Az egri érkezésről szóló tudósítás lírai bevezetővel kezdődött, mert megpróbálta felidézni annak a pillanatnak a hangulatát, amikor István király a Királyszéken ülve a Várdomb felé mutatott, és parancsot adott az első egri templom építésére. A Kéz ereje –a szerző szerint – természetfeletti, mert a földsánc és a közeli dombok is szinte meghajoltak akarata előtt, amely tudott simogatni, büntetni. Valóban lehetett abban valami felemelő érzés, hogy több mint 900 év után egy püspöki székhely ismét vendégül látja azt, akinek a létét köszönhette, de a dagályos leírás inkább szentimentálissá tette az emlékezést, és érzelmileg túlfűtött, felfokozott hangulatot keltett. Például így: „*Amerre jött, barna hegyek és sík földek között, mindenütt könnybelábadt pillantások várták, hittel és reménységgel és bizalommal és bűnbánattal és erős fogadásokkal; ebből az apróra fonnyadt, feketére zsugorodott kézből már nemcsak a szentség csodája áradt, hanem minden magyarok tekintetének összegyűjtött forrósága; sugárzott ez a szent kéz, mint a drágakő, amely magába fogta a magyar lelkek reá áradó fényességét s egy kilencszáz esztendővel ezelőtt megkezdett mozdulattal újból előre lendült a történelmi emlékezés redői közül mutatván az ismét ködbe borult magyar utak számára a világosságot, ki maga az isten.*”⁵⁰

⁴⁷ Uo. 1.

⁴⁸ 1929-ben alakult az Országos Frontharcos Szövetség a MOVE védnöksége alatt, 1931-re hivatalosan is bejegyezték, 1939-ben pedig felvette a Magyar Tűzharcos Szövetség nevet.

⁴⁹ Eger, 1938. július 5. 1.

⁵⁰ Eger, 1938. július 7. 1.

Heves megye törvényhatóságának küldöttsége⁵¹ a főispán vezetésével díszmagyarba öltözve Füzesabonyban fogadta az Aranyvonatot 1938. július 4-én délután 17.20-kor, ahol a lakosság imája és énekei után felszállt a vonatra. A 17.33-kor induló vonat az útba eső feldíszített állomásokon – Makláron, Nagytályán, Andornakon – nézők, zarándokok sokasága várta, nézte. Egerben *Szentbenedeki Elek* rendőrtanácsos irányításával a helyi és a Debrecenből *Zsáry Árpád* felügyelő vezetésével érkezett 25 főnyi rendőri egység a levonték, cserkészek segítségével már délután 4-kor kordont húzott a bevonulás útvonala mellett. Fél 5-kor megérkeztek a társadalmi egyesületek, az iskolák és a különböző intézmények képviselői a Vasút utcába valamint a Deák Ferenc út végére, de már ekkor több ezer fős tömeg ácsorgott a kordon mögött is. Háromnegyed 6-ra léptek a peronra a meghívott előkelőségek, amit a nemesi díszmagyarok, polgári zsakettek, cilinderek, a kanonokok bíborszínű gallérjai, a papok fehér karingjei jeleztek. Hamarosan megérkezett Szmrecsányi Lajos érsek is díszkocsiján, *Subik Károly*⁵² prelátus és *Vizy Miklós*⁵³ apátkanonok kíséretében. A Dobó István 14. magyar királyi honvéd gyalogezred díszszázada fegyverrel és fővetéssel tisztelgett a főpásztornak, aki elvonult előttük, és elhárította a felajánlott karosszéket.⁵⁴

Az apostoli kettős kereszttel és Szent István arcképével díszített mozdony, valamint az öt kocsiból álló Aranyvonat pontosan érkezett a pályaudvarra. A díszszázad ismét tisztelgett, a méltóságok fejet hajtottak, a helyőrségi zenekar pedig a Himnusz kezdte játszani. A dízkocsi üvegfa szénnyílt, előbb Mészáros János lépett ki, majd leszálltak a díszegyenruhás koronaőrök, mert 16 alabárdos vitéz érkezett Egerbe egy ezredes vezetésével. Ekkor derült ki, hogy nem a korábban jelzett ferencesek, hanem 4 irgalmasrendi szerzetes emelte le, és vette vállra a Szent Jobbot tartó vörös bársonnyal letakart emelvényt. A hosszú és pompás körmenet valóban megérdemli a neobarokk jelzőt, mert az egri elit kitett magáért a külsőségeket illetően. Nagy hangsúlyt kapott ezúttal is a pompa leírásában a státuszszimbólumként viselt különböző feudális eredetű öltözetek bemutatása: „*Elől az apródcserkészek címerekkel és lobogókkal, azután a különböző egyesületek, közöttük a Bornemissza-cserkészek és a frontharcosok zenekara, a többszáz főnyi vegyeskar, a vasutasok pompásan fegyvelmezett csoportja, a postások, tűzoltók, iparosok, földműves olvasóköri, teljes díszben a negyedmesetek, a frontharcosok, a hadirokkantak, a vitézi szék tagjai, az apácák, a szerzetesek, majd a főkáptalan tagjai, mögöttük az érsek főpásztor súlyos hermelin*

⁵¹ A küldöttség tagjai voltak: Hedry Lőrinc, Okolicsányi Imre, Beniczky Elemér, Ivády Gábor, Graefl Károly, Györffy Kálmán, Döry Gyula, Ujfaluassy György, Temesváry Imre, Szinyei Merse Jenő, Gröber Ferenc, Visontai Kovács László, *Eger*, 1938. július 5. 1.

⁵² Subik Károly pápai prelátus, apát, kanonok, született 1888-ban, pappá szentelték 1911-ben, *Schematismus* 206.

⁵³ Vizy Miklós (1892–1971) prépost, kanonok, pappá szentelték 1917-ben, uo.208.

⁵⁴ *Eger*, 1938. július 7. 1.

palástban. A Szent Jobb előtt Máriássy László⁵⁵, a koronaórség parancsnoka haladt vörösbojtos elefántcsontfejű bottal, feszes díszlépésben, a szent ereklye mellett a fehér karinges papok, mellettük Heves vármegye küldöttségének pompázó díszmagyarjai, ékköves csatok, kék és fekete bársony és habos-selyem dolmányok és menték gyönyörű színkeveréke, közöttük Hatvan képviselője⁵⁶ a málta-i lovagrend égővörös díszruhájában s kemény keretül a koronaórség ezüst alabárdos tagjai, ezüstsujtásos zöld egyenruhában, kordován csizmában, piros bélésű, féloldalra vetett abaposztó köpönyegben, kucsmájuk mellett nemes kőcsaggal. A menetet a Dobó István 14. honvéddalvezető díszszázadának ütemes, lassú díszlépése zárta be.”⁵⁷ Egy óráig tartott, amíg a menet harangzúgás közben az Eszterházy térre érkezett, ahol Kiss István⁵⁸ teológiai tanár tájékoztatta a közönséget az eseményekről.

A téren egy emelvényre helyezték az ereklyét, az előkelők elfoglalták helyeiket, majd a zenekarok ismét a Himnuszt játszották. Ezután a főispán mondott beszédet, és hasonló gondolatokat fejtett ki sokkal nagyobb nyilvánosság előtt, mint a törvényhatóság közgyűlésén. Szent Istvánt, a „magyar faj apostolát” magasztalta, majd így figyelmeztette a nemzetet keresztény és nemzeti hivatására: „Hiszen hosszú évszázadok küzdelmei és kiontott vérpatakok bizonyítják, hogy a két oldalról állandóan megújuló támadások között sokszor minden elpusztult és megsemmisült, csak az maradt állandó és töretlen, amit Szent István bölcsessége emelt ki a magyar népegyéniségből: a mély vallásos lélek és az államalkotó erő.”⁵⁹ A nemzetkarakterológiai utalással megerősített okfejtés később is azt hangsúlyozta, hogy „900 éve jogforrás, jogalap, alfa és omega a szentistváni gondolat, a szentistváni állameszme.”⁶⁰ A politikai jellegű emlékezés után következett a vallási rész, amelynek középpontjában Kriston Endre püspök felajánlási imája állt. A tömeg visszhangozta a szónok mondatait, amelyekben többek között azt kérte Istentől, hogy a szent király lelkiségével és akaratával töltsse el „földi sorsunk hivatott irányítóit.” A zarándokok a püspökkel együtt mondták a következő fogadalmat: „Amint dicső emlékedet hűen őrizzük és áldva áldjuk,

⁵⁵ Vitéz márkus- és batizfalvy Máriássy László (1888–1974) huszár ezredes Rimaszombatban született, az 5. honvéd huszárezrednél szolgált, 1916-ban orosz fogságba esett, később a Vitézi Rend főtisztviselője, 1937–1942 között volt a Koronaórség parancsnoka volt. In *Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*, Bp., 2001, 216–217.

⁵⁶ Szinyei-Merse Jenő (1888–1957) politikus, miniszter 1911-ben fejezte be jogi tanulmányait a pesti egyetemen és a kultuszminisztériumba került tisztviselőnek. 1926-ban, 1935-ben és 1939-ben is a kormánypártot képviselte a hatvani választókerületből és 1942–1944 között ő volt a Kállay-kormány kultuszminisztere.

⁵⁷ *Eger*, 1938. július 7. 1.

⁵⁸ Kiss István (1906–1981) teológiai tanár, 1930-ban szentelték pappá, vármegyei szociálpolitikai titkár, a KALOT helyi szószólója, a neokatolikus törekvések támogatója volt, In Ezen a napon, Heves megye jeles személyeinek naptára, Összeállította *Szecskó Károly*, Eger, 1997, 58.

⁵⁹ *Eger*, 1938. július 7. 1.

⁶⁰ Uo.2.

ügy őrizzük meg ezentúl, mint drága nemzeti kincsünket, tanításaidnak, törvényeidnek, intelmeidnek romlatlan szellemét.”⁶¹ Ezután egyházi énekek közepette a Szent Jobbot az egyházi, katonai és polgári előkelők kíséretében a főszékes-egyházba vitték, és a kupola alatt egy emelvényen helyezték el, ahol Mészáros János mondott egy rövid könyörgést, majd Szmrecsányi érsek a kapuból megáldotta a hívek sokaságát.

Ezután kezdődött el előbb a körmenetben részt vett csoportok, majd a nézők csoportjainak tiszteletadása, amely a kivilágított nagytemplomban *Meiszner Imre*⁶² és *Szalay Lajos*⁶³ karnagyok orgonajátéka mellett óráig eltartott. Később bekapcsolták a főszékesegyház előtt álló fényszórókat, amelyek a fehér oszlopokat világították meg tovább fokozva az esemény pompáját. Amíg a zarándokok az éjszakába nyúlóan vonultak a Szent Jobb elé hódolni, a Líceum tornyából órákon keresztül szólt a toronyzene, amelyet a város majdnem minden pontjáról lehetett hallani.

Július 5 – én kedden reggel is hamar megelevenedett a város, mert a nagytemplom 9 oltáránál 6 órától 8 óráig voltak misék, fél 9-kor pedig Kriston Endre mutatta be a főoltárnál az ünnepi misét. Ezúttal már kevesebb idő állt rendelkezésre az ereklye búcsúztatására, de fél 10-kor körmenettel kísérték a résztvevők a pályaudvarra az ereklyét. Az érsek szerénységét hangsúlyozandó ismét fontosnak tartotta megjegyezni a tudósító, hogy a 87 éves főpásztor is gyalog kísérte a Szent Jobbot. Valószínűleg kevesebben lehettek már a menetben mint hétfőn este, mert munkanap volt, de a relikviát kísérő előkelőkön, a papokon és a díszszázadon kívül még így is helyi lakosok ezrei nézték a felvonulást. A pályaudvaron ismét a katonazenekar játszott, amíg a Szent jobbot visszahelyezték az Aranyvonatba, amely 10.37-kor lassan elindult Füzesabony felé.

Érdekes számadás készült az ünnepségekről a helyi lapban, amelyben büszkén hirdette, hogy pl. a székesfehérvári és esztergomi ünnepségekhez képest az egri fogadtatás a legszebb volt a díszítés tervezésében és megvalósításában a vidéki városok közül. A díszítést és a rendezés külsődleges teendőit *Karczos Béla*, az egri idegenforgalmi hivatal vezetője irányította, az eszközök elkészítése pedig elsősorban *Losonczy Sándor* kárpitosmester érdeme volt. A város fellobogózásához 100 zászlórudat és 680 zászlót használtak, de 120 címerre és 32 fényszóróra is szükség volt. A számítások szerint a díszítés, a rendezés, a nagytemplom kivilágítása, a hangszóró berendezés és a kisebb kellékek 5200

⁶¹ Uo.

⁶² Meiszner Imre (1867–1946) a főiskola elvégzése után előbb Budapesten volt a Jézus Szíve templom és az egyetemi templom karnagya, 1909–1944 között az egri főszékesegyház karnagya, az érseki tanítóképző, majd a papnevelde zenetanára, *Magyar Katolikus Lexikon*, Bp., 2003, VIII. 922.

⁶³ Szalay Lajos (1906–1968) főszékesegyházi zeneigazgató és orgonaművész volt. 1933-tól orgonált a főszékesegyházban, később tanítani kezdett, 1939-től lett a nagytemplom karnagya, 1945 után pedig a tanárképző főiskolán és a városi zeneiskolában dolgozott. In *Kiss Péter* id.m. 238.

pengőbe kerültek, amelyet úgy osztottak szét, hogy 1400–1400 pengőt adott a város, az érsek és a káptalan.⁶⁴ A nézők száma azonban még ma is megdöbbentő, mert állítólag mintegy 20 ezren látták a Szent Jobbot.

A Szent Jobb látogatása a következő hetekben nagyobb visszhang nélkül maradt, hiszen az aratás munkái és egyéb nyári vallási ünnepek elterelték az egriek és a Heves megyeiek figyelmét, és pont a nyári betakarítás miatt volt ez az erélye utolsó vidéki útja. A korábbi utakat sem volt könnyű összeegyeztetni a stratégiai ágazatnak számító mezőgazdaság zavartalan működtetésével, de augusztus közepéig nem lehetett hallani más ünnepségről. Augusztus 15-én kezdődtek az ünnepi hét eseményei Esztergomban, és augusztus 20-án hordozták körbe Budapesten ismét a Szent Jobbot, másnap pedig Székesfehérvárott volt az országgyűlés kihelyezett ülése. Szent István ünnepén is elhangzottak azok a mondatok, amelyek egész évben azt szuggerálták az egész társadalomba, hogy nincs magyar újjászületés az államalapító uralkodó örökségének megvalósítása nélkül. Amint Egerben is újra és újra elismételték: „... a koreszmékből folyó szociális államalakítás és államigazgatás keretén belül a szentistváni alkotmány alapján csak keresztény és nemzeti Magyarország teljesítheti eredménnyel történelmi küldetését a Kárpátok medencéjében.”⁶⁵ A Szent István király emlékét megörökítő törvényt azonban a tervekkel szemben már augusztus 18-án elfogadta a fehérvári törvényhozás. A király érdemeit megörökítő és névnapját országos ünnepévé tevő határozatot csak napokkal később hozták nyilvánosságra, mert az államfőnek és a kormányfőnek 20-án már Berlinben kellett lennie Hitler meghívására.

Egerben az augusztus 20-i ünnepség már nem kapott akkora nyilvánosságot, mint a Szent Jobb látogatása, bár fellobogózták a házakat, megtartották az ünnepi szentmisét a főszékesegyházban, délután pedig a várba indult a hagyományos körmenet, amelyen részt vettek az előkelők, a társadalmi egyesületek, az útvonal mentén pedig ismét felsorakozott több ezer néző. A korszak késői kutatójának ezért az az érzése, hogy a július 4–5-i ünnepségek elhomályosították a többi vallási ünnepet, és az aratás végéhez közeledve érthető lett volna, ha belefáradtak volna az egriek is a folyamatos reprezentációba, hivatalos megemlékezésekbe. Ezt támasztja alá az, hogy amikor augusztus 19-én este Egerben is a Himnusz éneklésével emlékeztek a városi énekkarok Kölcsey Ferenc halálának 100. évfordulójára, már csak több száz főről olvashatunk.⁶⁶

A Szent Jobb 1938-as egri látogatása kapcsán befejezésül érdemes összegeznünk az 1930-as évek tömegmegmozdulásainak rituáléjára emlékeztető jeleket, amelyek nem voltak túl látványosak, de felfedezhetjük ezek halvány nyomait. A budapesti rendezvényeken sem kerültek előtérbe túlságosan a különböző szélső-

⁶⁴ Eger, 1938. július 7. 2.

⁶⁵ Eger, 1938. augusztus 20. 1.

⁶⁶ Eger, 1938. augusztus 23. 1.

jobboldali szervezetekre jellemző eszközök, és egy magyarországi kisvárosban még kevésbé volt érezhető a német vagy olasz ünnepek hatása, de a katolikus egyház sem vonhatta ki magát a kor hatása alól. Az egri körmenet, amely a vallásos énekek dacára inkább egy felvonulásra, *díszszemlére* emlékeztetett legfőbb jellemzője a katonás rend volt. A helyőrség *díszszázada* egyébként is ilyen jellegű adott a menetnek. A különböző társadalmi rétegek egymástól elkülönülve a *hivatásrendiséget* testesítették meg. Ők adták pontos beosztásban az ereklýe *díszőrségét* is, ami szintén sajátos közéleti szokás. A társadalmi egyesületek vagy korporációk megjelenésének fontos kellékei voltak a *zászlók* és az *egyenruhák*, amelyek használatát kifejezetten kérték is a rendezők. Ezek ugyan nem katonai jellegűek voltak, de eléggé egyértelműen utaltak a „rendi államra”, a modernizált céhekre, amelyeket a *Quadragesimo Anno* című enciklikában javasolt Róma a kapitalizmus gazdasági és társadalmi bajaira. Ott voltak a menetben az első világháborús veteránok képviselőiben a *frontharcosok* és a *vitézi rend* képviselői is, ami a paramilitáris aspektusát képezte a felvonulásnak. Technikai szempontból a *kordon*, a *hangszórók* és *fényszórók* használata idézte a XX. századi tömeggyűlések kellékeit, de a közös *esküételhez* hasonlított a felajánlási ima is, amely során a résztvevők közvetlenül Istennek, közvetetten azonban az államnak ajánlották fel szolgálataikat, az állam pedig maximálisan igénybe vette ezeket a szolgáltatásokat a következő években. Azt is lényeges momentumnak tartjuk, hogy a Szent Jobb testesítette meg – szó szerint – azt az *erős kezet*, amely a tekintélyelvű politikai rendszerek legfontosabb jellemzője, és ennek érdekében a kormányzót övező tisztelet majdnem teljesen összemosódott Szent István kultuszával. A korabeli *vezérkultusz* tehát nem bontakozott ki a máshol ismert szenvedélyes, hisztérikus formájában. Összefoglalásul azt mondhatjuk, hogy felfedezhetők voltak a jobboldali politikai rituálé jelei az egri Szent Jobb-ünnepségen, de nagyon kezdetleges és közvetett formában és sokkal inkább érezhető volt a rendezvény neobarokk jellege. Úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a város történelmi múltja, a katolikus egyház befolyása korlátozta a szélsőséges csoportokra jellemző eszközök és módszerek hatalomra kerülését. „Az ereklýe körútjának 1938-ban nyilván elsősorban propagandisztikus célja volt, – írta a nemzeti-vallási kultuszok kutatója – a nemzet egységét volt hivatva megjeleníteni ‘Szent István szellemében’. Egyesek – éppen az Eucharisztikus Világkongresszusra az országba érkező vendégek miatt – a turizmust fellendítő ‘látványosságot’ fedeztek fel benne. Az ereklýekultusz azonban deszakralizált formában is magán viselte a több évszázados vallásos kultusz, a mágikus csodahit nyomait.”⁶⁷

⁶⁷ Árpád v. Klimó id.m. 48.